Е.Г. Циганкова

ПРОЕКТ СЕКЦІЇ СХІДНИХ МОВ У СКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ФІЛІЇ ІНСТИТУТУ МОВОЗНАВСТВА

Рік 1929-й і наступні несли в собі тяжкі випробування для української інтелігенції, і зокрема для Академії наук. Це і масові репресії у зв'язку з горезвісним політичним процесом СВУ, що відбувалися одночасно з підготовкою та проведенням академічних виборів – перших, що проходили під безпосереднім наглядом союзних та республіканських партійних органів, – і, нарешті, тривала структурна перебудова самої ВУАН, яка спрямована була перш за все на послаблення і навіть знищення її національних рис. Відомо, що керманичами Спілки визволення України, тобто контрреволюційної злочинної організації, яка нібито існувала, проголошені відомі україністи-історики С.О. Єфремов, М. Слабченко, М.І. Яворський. Були розформовані Інститут української наукової мови, а також мовні комісії, у т.ч. пріоритетна комісія живої української мови, у складі якої працювали А. Кримський, С. Єфремов, В. Ганцов, О. Андрієвська та інші відомі українознавці. Що ж до досліджень у галузі орієнталістики, то вони були згорнуті після закриття ВУНАС у 1930 р. і продовжувалися лише на кафедрі А.Ю. Кримського, яка на той час мала назву „кафедра східного письменства та культури", та в підпорядкованих кафедрі тюркологічній комісії і Комісії для дослідів з історії Близького Сходу. Власне лінгвістичними питаннями займалися сам Кримський („Тюрки, їхні мови та літератури. 1. Тюркські мови" (К., 1930)), Т.І. Грунін (підручник „Турецька мова. Елементарна граматика і новий альфабет"), Т.Г. Кезма („Элементарные основы грамматики арабского языка в популярном изложении" (К., 1928)), частково П.Н. Лозієв. Із закриттям ВУНАС із 1930 у Києві припинили існування Курси східних мов, що значно зменшило коло зацікавлених у їхньому вивченні осіб.

Замість Інституту української наукової мови та академічних мовних комісій рішенням Раднаркому України від 1 серпня 1930 р. було створено академічний Інститут мовознавства. Таким чином, у Києві, починаючи з 1930 р., дослідження у галузі східних мов лишилися лише на кафедрі Кримського, але той все більше відчував на собі тиск влади і втрачав можливість друкуватися й розгортати працю своїх комісій, які, до речі, взагалі були знищені у 1934 р. у зв'язку із структурною перебудовою ВУАН.

Інша ситуація склалася у Харкові. Тут замість ліквідованої з початку 1930 р. ВУНАС постав Український науково-дослідний інститут сходознавства (УНДІС), для якого потрібні були кадри викладачів, а східні мови стали важливою складовою професійної підготовки студентів. У тому ж році Курси східних мов при Харківській філії ВУНАС були удержавлені і перетворені на технікум сходознавства і східних мов, який також готував фахівців для відповідних установ. Зрозуміло, що ні в УНДІС, ні в Технікумі не готувалися досвідчені лінгвісти. Цим займалася науково-дослідна кафедра мовознавства, заснована при науковому товаристві Харківського університету у 1925 р. за ініціативою та під головуванням П.Г. Ріттера. Відомий індолог, санскритолог, перекладач Павло Григорович Ріттер (1872–1939), професор Харківського університету (з 1921 ХІНО), з 1905 очолював кафедру порівняльного мовознавства і був активним членом Наукового товариства Харківського ІНО. Після організації ВУНАС започаткував і очолив курси східних мов, які, як вище вже згадувалося, незабаром були перетворені на технікум. Ріттер входив до правління ВУНАС, очолював історично-етнологічний відділ, був членом редколегії ж. „Східний світ".

Молодшим колегою Ріттера і палким прихильником сходознавчих студій був Андрій Петрович Ковалівський (1895–1969). На той час він був майже єдиною людиною в Харкові, що володіла арабською мовою. Життєві випробування та безперечна слава видатного арабіста були ще попереду, а у середині 20-х рр. це був молодий вихованець науково-дослідної кафедри історії української культури, яку очолював Д.І. Багалій. У 1925 р. Ковалівський разом

з П.Г. Ріттером і П.Г. Тичиною заснували в структурі Харківського наукового товариства секцію сходознавства з метою дослідження народів Сходу й налагодження контактів з колегами в інших країнах. Із моменту створення ВУНАС працівники секції увійшли до її складу й започаткували курси східних мов із трьома відділами: турецьким, перським та японським. З 1 жовтня 1926 р. курси було відкрито задля поширення знання цих мов, лінгвістичного вдосконалення працівників-сходознавців, службовців державних та громадських установ. Навчальною роботою керували Ріттер і Ковалівський. Незабаром Ф. Пущенко підготував для слухачів посібник „Теоретично-практичний курс японської мови. Підручник для вжитку на курсах східних мов ВУНАС".

Водночас зі створенням Інституту мовознавства на базі науково-дослідної кафедри мовознавства, яку очолював Ріттер, і секції мови Дніпропетровської кафедри українознавства було організовано філію інституту (ХФІМ). Головою призначено Ріттера, його заступником – проф. Л.А. Булаховського, вченим секретарем – В.Д. Гавриленка; серед співробітників були А.П. Ковалівський, В.В. Дубровський, О. Кремена, Є. Ребрик, М. Йогансен та ін.[1]

Протягом року визначилася структура ХФІМ. Вона поділялася на відділи загального мовознавства та методології (зав. В.Д. Гавриленко), живої української мови (М.Ф. Сулима), історії української мови (К.Т. Німчинов); у складі останнього відділу передбачалося створити групу фінно-тюрко-кавказьких мов, група східних мов мала бути створена і в бригаді з вивчення живої мови[2].

Ще до створення філії кафедра мовознавства тісно співпрацювала з лінгвістичними відділами УНДІС, який також на початку 1930 р. проходив стадію організації; загальні збори кафедри та ынституту відбулися вже у лютому 1930 р.[3] Заслухано доповідь Гавриленка „Основні риси й тенденції сучасної новогрецької літературної мови народного варіанту". Отже, в перші місяці у ХФІМ окремо питання про східні мови не стояло, але тим активніше вони вивчались в УНДІС (з 1931 р. Ін-т Близького Сходу), і, знов-таки, перша скрипка тут належала А.П. Ковалівському. Він був автором аспірантських програм, викладачем, інспектором, організатором т.зв. Мовної комісії – своєрідного центру слухачів східних мов, у якому робота була організована у вигляді семінарів і велася у тісному контакті з Технікумом східних мов і сходознавства, про який згадувалося вище. Семінари проводилися з перської, арабської, турецької і китайської мов[4].

Мовна комісія ставила перед собою і завдання дослідження деяких наукових питань, а саме розробку правопису східних слів, географічних назв та імен в українській мові. Так, у березні 1931 р. відбулося засідання за участю академіка С. Рудницького, де йшлося про основні засади правопису чужоземних слів в українському правописі з метою нормування його для слів східного походження. Зокрема, Рудницький наголосив, що географічні назви треба давати місцеві, а не нав'язані чужоземцями-колонізаторами, а оскільки їх важко відшукувати, то треба розв'язувати це завдання у співпраці з етнографами[5] та з УРЕ[6]. В аспірантські програми було введено тему „тюркський елемент в болгарській лексиці", запроваджено семінар із грузинської мови тощо. Вирішено було у плани УРЕ на 1932 р. включити складання персько-українського словника, а ще добитися постанови про попереднє рецензування всіх підручників східних мов, що мали друкуватися[7].

У рамках Мовної комісії працював т.зв. „просемінар" із турецької палеографії під керівництвом В.В. Дубовського, історика, випускника н/д кафедри Багалія, який глибоко вивчав історію українсько-турецьких взаємин[8]. Представником у комісії, її головою був обраний Є. Ребрик.

Зрозуміло, що колектив, який долав навчальні завдання і тільки-но починав оволодіння мовами, не міг на відповідному рівні вирішувати теоретичні проблеми лінгвістики, якими мали займатися фахівці.

ХФІМ поступово поширював коло наукової проблематики. У травні 1932 р. на нараді при дирекції В.Д. Гавриленко інформував колектив про те, що НКО і УРЕ поставили завдання організувати секцію східних мов[9]. Було ухвалено: „Вважати за потрібне утворити при ХФІМ з початку

1932/33 навч. року окремий відділ східних мов. Розробку відповідних планових матеріалів передати до бюра з складання плану ХФІМ та до наукової ради".

Щоб краще розуміти особливості розглядання проекту створення секції, слід коротко згадати, в яких обставинах на той час працювала філія. У 1929 – на початку 30-х рр. відбувся гучний процес СВУ, який змінив не тільки структуру Академії наук, а й інтелектуальне життя української інтелігенції, поставивши її у повну залежність від політичного фактора. Тепер вищі наукові звання присуджувалися політичним діячам, політичною кон'юктурою визначалися навіть окремі науки, методи досліджень.

Наприкінці 1931 р. в ж. „Пролетарская революция" був надрукований лист Сталіна, в якому відверто ставилася вимога підпорядкування наукових досліджень політичній кон'юнктурі. За практикою тих часів листу було надано статус методологічного документа, обов'язкового для виконання, що в першу чергу завдало нищівного удару по науках гуманітарного профілю.

З початку наступного року навколо листа було розгорнуто серію „дискусій", що супроводжувалися образами, цькуванням, репресіями серед науковців, вузівських працівників; у висновках констатувалося: „На дискусії викрито й по-більшовицькому засуджено ідеологічно-буржуазні засади індоєвропейської школи, нацдемівську та ін. антирадянську контрабанду в лекціях мовознавства української та російської мов, в граматиках, словниках, підручниках історії мови, діалектології тощо... Найголовніший вогонь було скеровано проти проф. Булаховського та його школи, який найміцніше тримається на позиціях індоєвропейського буржуазного мовознавства і в своїх виступах на дискусії не заявив, що сходить з цих позицій"[10].

Ідеологічні засади дискусії набували ширшого значення. Єдино правильною, матеріалістичною була проголошена теорія М.Я. Марра, що призвело до повного занепаду порівняльного мовознавства і санскриту. В редакційній статті першого числа журналу „Мовознавство" у переліку досягнень лінгвістичної науки із задоволенням констатувалося, що „запеклий ворог українського мовознавства – буржуазна індоєвропеїстика в основному розгромлена"[11]. В таких обставинах Ріттеру, представнику старої професури, викладачу санскриту і порівняльного мовознавства, місця у ХФІМ не знайшлося, і з початку 1932 р. його ім'я не значилося у штатному розкладі.

Відповідно до директиви НКО Ріттер передавав керування ХФІМ своєму заступнику проф. В.Д. Гавриленкові[12], який був затверджений на посаді т.в.о. директора ХФІМ. Він і доручив А.П. Ковалівському скласти проект майбутньої секції східних мов[13].

Під час попереднього обговорення Ковалівський висловив свої думки щодо конкретної роботи. По-перше, він запропонував створити словникові бригади і в поточному році укласти грузинський, вірменський та азербайджанський словники, в наступному році – таджицький, казахський, турецький та арабський, йшлося і про зворотні словники; а всю цю роботу, вважав він, можна завершити протягом п'ятирічки. Друге завдання – створення підручників турецької, перської, арабської мов. Третє завдання – розроблення правопису східних слів українською мовою. Ковалівський вважав за необхідне здійснити організацію рецензентсько-авторської роботи, визначив також і низку теоретичних проблем, а саме: вивчення процесу творення новітньої мови у східних народів, питання про мову пригноблених народів на Сході й утворення нових літературних мов з діалектів (напр., справа з мінгрельською мовою), арабські мови, азербайджанський пантюркізм, утворення всесвітньої мови з огляду висвітлення цієї проблеми стосовно Сходу. Окремо він відзначив, що індоєвропеїстику ставити не доведеться. Для виконання такого величезного обсягу робіт протягом п'ятирічки необхідно ввести у штат грузиніста, синолога; можливо, деяких фахівців підготувати з аспірантів. Для виконання завдань найдоцільніше запровадити бригадний метод.

В обговоренні взяли участь, крім В. Гавриленка, Є. Ребрик, на той час голова Мовної комісії УНДІС, викладач перської мови у Технікумі сходознавства, В. Дубровський – член Комісії для вивчення історії українсько-турецьких взаємин, О. Креме-

на – у 1931 р. аспірант УНДІС з японської та китайської мов. Ними було запропонована низка уточнень і пропозицій, напр. щодо вивчення впливів Жовтневої революції на лексику східних мов, про необхідність вивчення історії тюркських мов півдня України, зокрема, за документами XVIII ст., проблеми єдності мови державно роз'єднаних націй, інтернаціонального розвитку національних мов тощо. Звертає на себе увагу, що домінантою всіх виступів було посилання на ідеологічно-політичні настанови. Так, Гавриленко прямо вказував, що обов'язкова теоретично-методологічна проблема має бути „освітлена теоретичними настановами марксо-ленінського вчення, а конкретні теми треба пробляти в світлі всіх теоретичних, комплексних завдань", і тут же уточнював, що комплексні теми – це словники мови і соціально-економічні питання. Мабуть, неможливо подібні вимоги до лінгвістики пояснювати лише особливостями ідеологічного клімату того часу: молоді науковці щиро вірили у вищу непогрішність марксистської теорії і в непохибність „лінії партії".

Неможливо брати під сумнів щирість А.П. Ковалівського (він відповідав за арабський напрям), коли він, розробляючи періодизацію арабської літератури, стверджував, що вона відбиває три соціально-економічні формації, а саме: дофеодальну – до ісламського перевороту (VII ст.), феодальну – до середини XIX ст. (Сирія – Єгипет, для інших країн пізніше), капіталістичну – від середини XIX ст. За ознакою класів дофеодальна література характеризується як творчість племенної аристократії, тоді як творчість низів ще потребує вивчення. Феодальну літературу автор поділяє на літературу воєнно-феодальних класів, ортодоксальний калям, класичну касидну поезію, панегірик, оповідання істориків, лицарські романи і т.ін. З часів Аббасидів починається література торговельних шарів суспільства, яка досягає розвитку у X–XII ст., а потім занепадає. І знову вчений змушений визнати, що творчість пригнічених мас майже невідома (а без її присутності класична класова теорія втрачає структурність. – *Е.Ц.*). Буржуазна література поділяється на: літературу, що пов'язана зі старими феодальними традиціями (Шід'як, Мохамед Абдо, Хафіз); ту, що рішуче відривається від феодальних традицій (Різкалляг Хассум, Фарах Антум та ін); окремо виділені письменники дрібнобуржуазної інтелігенції (А. Рейхані, М. Зіяда); і, нарешті, вчений зазначає, що пролетарська література лише зароджується (М. Теймур, Байрам, Х. Салям та ін., а за Марксом – повинна бути. – *Е.Ц.*)[14].

Повертаючись до обговорення програми Секції східних мов, А.П. Ковалівський зауважив, що в ній зовсім немає нічого індійського, і запропонував запросити Ріттера, якого, як це було вище сказано, не було у штаті з початку 1932 р., але Гавриленко відповів, що „Великої схильності до далекосхідних мов нема; це можливо, якщо буде сприятливий кошторисний стан, Далеко-східні мови відсуваються на дальні роки"[15].

В кінці засідання було затверджено рецензентську бригаду для УРЕ у складі Ковалівського, Ребрика (голова), Дубровського. Через декілька днів на засіданні наукової ради ХФІМ, під головуванням Н. Гольденберга, Ковалівський доповідав Проект організації секції східних мов[16].

В обґрунтуванні зазначалося, що однобічне вивчення переважно східних мов було гальмом у розвитку марксистської теорії та методології мовознавства, а завдання радянського будівництва в східних республіках СРСР та інтернаціонального виховання в УРСР потребують створення спеціального підрозділу у складі ХФІМ. У територіальному обсязі це повинні бути мови Близького Сходу, Кавказу, Середньої Азії, а також Індії та Далекого Сходу. Найкращим методом організації робіт визнавався розповсюджений тоді бригадний метод.

У тематиці загальних методологічних проблем передбачалося у першу чергу досліджувати особливості мов народів, розділених державними кордонами (напр., азербайджанської, курдської, вірменської тощо), а також питання сконструйованих інтернаціональних мов. У завдання спеціальної сходознавчої теми входило дослідження процесу творення нових літературних мов у народів як радянського, так і закордонного Сходу, а саме: залишки феодальних пережитків у мові, використ-

тання селянської мови, ролі мови пролетаріату, наукової та політичної термінології тощо. Щодо складання словників, то вже в 1932 р. передбачалося скласти вірменський та грузинський, а в найближчі наступні роки – перський, турецький, арабської газетної мови та ін. Окремим завданням було складання підручників.

Деякі теми пропонувалося готувати разом з українським сектором ХФІМ: східні, особливо тюркські, елементи в українській мові, мови тюркського населення України та Криму, правопис східних слів в українській мові на базі положення держправопису.

Проектом був розроблений також і штатний розклад на найближчу п'ятирічку, включаючи і аспірантів. Визначений був і особовий склад наукових працівників, до якого увійшли всі учасники попередньої дискусії. Доречно зауважити, що, незважаючи на всі незгоди, про які йшлося вище, до складу науковців передбачалося залучити П.Г. Ріттера як керівника напряму індійських мов; безумовно, Ковалівський намагався повернути до роботи свого вчителя і видатного спеціаліста.

Проект секції був надісланий до сектору науки НКО на розгляд та затвердження, однак ніякої відповіді не було і в листопаді 1932 р.[17] Хоча вже лунали чутки про те, що філію буде злито з Інститутом мовознавства найближчим часом, однак колектив напружено опрацьовував словники і вже підготував грузинський, вірменський та азербайджанський, навіть було передано рукописи до видавництва. Але вони так і не побачили світу: країна захлинулася у новій хвилі репресій, які набули особливого розмаху після самогубства Скрипника і поглинули низку наркоматів, у т.ч. й НКО, та багато інститутів і наукових установ.

Репресії того часу пов'язані із так званим процесом Української військової організації (УВО), „гнізда" якої шукали у ВУАМЛІН, ВУНАС, наркоматах, і відбувалися вони під гаслом боротьби з націоналізмом. „Утворилися цілі гнізда контрреволюційних дворушників у ряді наркоматів… в наукових установах..." – заявляв на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У в промові під назвою „Про контрабанду націоналізму" директор Українського інституту марксизму-ленінізму О. Шліхтер[1]. Головною темою звіту ХФІМ за 1933–1934 рр. стала „боротьба з українським націоналізмом на мовному фронті та наближення тематичного плану до практичних завдань соціалістичного будівництва[19]. На засіданні наукової ради Н. Каганович інформував, що філія буде очищена від ворожого елементу, боротьба з націоналізмом має проводитись нещадно; актуальними є теми: розгорнення критики націоналістичних концепцій, підготовка збірки „Проти націоналістичних перекручень у мові"[20].

Паралельно відбувалося цькування Л. Булаховського, Т. Секунди, М. Йогансена і багатьох інших. Наказом Наркомосу т.в.о. директора філії В.Д. Гавриленка, „що не впорався з покладеними на нього завданнями, не забезпечив боротьби з боку філії проти контрреволюційного шкідництва на мовному фронті"[21], було усунено з посади, у доповіді секретаря партосередку Інституту історії культури наводився довгий список ворогів: „Тепер заарештовані шпигуни фашизму... В.В. Дубровський... які звели собі міцне контрреволюційне гніздо"[22]. У тому ж 1933 р. згідно з ухвалою НКО був ліквідований Технікум сходознавства і східних мов; УНДІС, дещо раніше підпорядкований Всеукраїнській асоціації марксо-ленінських інституцій (ВУАМЛІН), був влитий у Аграрно-економічний інститут на правах сектору; це означало руйнацію сходознавства як наукового напряму і, отже, безперспективність розвитку східних мов. Не маючи можливості реалізувати свій потенціал вченого-орієнталіста, А.П. Ковалівський переїхав до Ленінграда і тим на деякий час врятувався від репресій. П.Г. Ріттер був ув'язнений у 1938 р. і помер наступного року. Доля молодих талановитих лінгвістів Є. Ребрика і О. Кремени досі лишається невідомою.

Врешті-решт ХФІМ надіслала до НКО список осіб, звільнених протягом 1933–34 рр., звинувачених головним чином у націоналізмі: В.Д. Гавриленко, І.Л. Троян, В.Б. Мороз, В.Б. Вітте, М.Ф. Суліма, Н.Б. Гольденберг, Р.М. Щербак – аспірант й ін. Це дало підставу Н.А. Кагановичу, на той час директору, звернутися до НКО з проханням дозволити змінити структуру

філії – ліквідувавши сектори. Він писав: „1. Не можна залишати на чолі секторів осіб, що стояли, а подекуди і стоять на ворожих ідеологічних позиціях. 2. Фактично з дня зміни керівництва керівників з керування усунуто... 3. Сектори дуже слабі і самостійної робити проводити не можуть”[23].

Через короткий час надійшла відповідь: наказом НКО УРСР № 535 від 15/IX 1934 ХФІМ було ліквідовано і злито з Інститутом мовознавства та переведено до Києва, а незабаром новий т.в.о. директора філії А.Д. Міняйло відрапортував директору Інституту мовознавства при ВУАН Кагановичу: „Ваше доручення виконав – Харківську філію ліквідовано. 20/XI 1934”[24]. Бібліотеку (1631 т.) передано до бібліотеки Київського університету.

[1] Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

[2] Там само, спр. 2, арк. 2.

[3] Прот. спільного засідання н/д кафедри мовознавства і відділу мов і літературу н/д Ін-ту сходознавства від 24/II 1930 р. // Там само, оп. 1, спр. 23, арк. 26.

[4] Ковалівський А.П. Доповідь про працю Мовної комісії [до 20/III 1931] // ІР НБУВ, ф. X, спр. 34014.

[5] Прот. від 17/III 1931 // Там само.

[6] Там само.

[7] Прот. Мовної комісії від 23/I 1932 р. // ІР НБУВ, ф. X, спр. 34016–34023.

[8] Там само, спр. 28655.

[9] Протокол № 8 від 8/VI 1932 // Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 41, арк. 18.

[10] Солодкий Н. За Ленінський етап у мовознавстві // Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 47, арк. 37.

[11] Мовознавство, 1934, № 1, с. 3.

[12] Наказ по ХФІМ від 1 січня 1932 // Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 40, арк. 1.

[13] Матеріали ХФІМ 1931–1932. Прот. № 8/VI 1932 // Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 41, арк. 18–19зв.

[14] Ковалівський А. Періодизація арабської літератури // ІР НБУВ, ф. X, спр. 22087, арк. 19–20.

[15] Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1396, оп. 1, спр. 41, арк. 19зв.

[16] Протокол засідання Наукової ради ХФІМ від 25/II 1932 // Там само, спр. 44, арк. 16–19.

[17] Прот. № 3 засідання Президії ХФІМ // Там само, спр. 86, арк. 4.

[18] ЦДАГО, ф. 1, оп. 20, спр. 6221, арк. 39–41.

[19] Обл. архів м. Харкова, ф. 1396, оп. 1, спр. 121, арк. 30–31.

[20] Там само, спр. 120, арк. 1.

[21] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 6424, арк. 48–49.

[22] Резолюція на звітну доповідь секретаря партосередку Інституту історії культури 31/XII 1933 // Обл. архів м. Харкова, ф.р.–1356, оп. 1, спр. 1214, арк. 8.

[23] Там само, спр. 121, арк. 5.

[24] Там само, спр. 134, арк. 3, 6.

ДОДАТОК

ПРОЕКТ СЕКЦІЇ СХІДНИХ МОВ ПРИ СЕКТОРІ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ МОВОЗНАВСТВА Х.Ф.І.М.

Загальні завдання секції*

Однобічне вивчення переважно західних мов до останнього часу було значним гальмом у розвитку марксівської теорії та методології мовознавства й сприяло впливові мовознавчих теорій націоналістичного та імперіалістичного типу. Побудова нової методології можлива лише при широкому вивченні мов східних народів СРСР та мов закордонного Сходу, що в переважній більшості є мови колоніяльних та напівколоніяльних народів. Згадане, а також чергові завдання радбудівництва в східніх країнах СРСР та завдання інтернаціоналістичного виховання в УСРР викликають потребу створити в складі ХФІМ спеціяльної секції для поглибленого досліду східних мов.

Територіяльний обсяг вивчення

В осередок вивчення Секції треба поставити такі відділи мов:

1. Мови Близького Сходу (Туреччини, Персії та арабських країн).

2. Кавказу (азербайджанську, вірменську, грузинську та мови, що межують з українською на Кубані) та кримо-татарську мову.

3 Мови Середньої Азії (таджикську, туркменську, узбекську й надто казакську, що найщильніше стикається з мовою укр. переселенців у Казахстані). Одначе, зважаючи на накреслені вище широкі завдання Секції, на нашу думку, ніяк не можна обмежувати обсяг її праці цими трьома відділами, бо велику вагу у вирішенні проблеми визволення колоніяльних народів, а також у загально-теоретичних питаннях мовознавства має вивчення мов Індії та Далекого Сходу. Отже, ці мови повинні розроблятись на Секції хоча б мінімальним числом робітників.

Розподіл праці в секції

Зважаючи на невеличку кількість робітників Секції, ми вважаємо за недоцільне робити в її межах будь-який поділ по підсекціях за групами мов чи територіяльно. Найкращий спосіб роботи буде, якщо секція, висунувши ряд основних актуальних питань (див. далі темарій), розроблятиме їх бригадним шляхом. Це дасть змогу кожному робітникові Секції взяти участь у кількох бригадах, що почасти розроблятимуть теми безпосередньо за його фахом, почасти суміжні з ним. Так, уже зараз у бригаді, що працює при УРЕ над складанням азербайджано-українського словника, беруть участь фахівці по турецькій, перській та арабській мові; бо ці умови завдяки культурно-історичним умовам в минулому тісно пов'язані з азербайджанською.

Проєкт основної тематики секції

участь у розробленні загальних методологічних проблем за планом сектору, на базі вивчення особливостів східних мов, як от:

а) Державними кордонами (на прикладах мов азербайджанської, куртської, вірменської тощо);

б) Питання сконструйованих інтернаціональних мов (особливо вияснення цієї проблеми щодо країн Сходу).

2. Спеціяльна сходознавча тема:

а) Дослід процесу творення нових літературних мов у народів як Радянського, так і закордонного Сходу.

Зокрема: доля феодальних пережитків у мові, використання селянської мови, европейські позичення, особливо ролі мови пролетаріяту; наукова та політична термінологія у сучасних східних літературних мовах, творення нових літературних мов з колишніх „діялектів".

б) Складання систематичних оглядів мов Азії та Північної Африки для УРЕ.

в) Складання словників східних мов, приблизно за таким пляном:

1932 – вірменський та грузинський словники;

1933 – перський, казакський, турецький та словник арабської газетної мови;

1934 – і дальші роки – складання таджикського, узбекського тощо словників.

г) Складання підручників східних мов.

З них турецький вже готується зараз, на черзі грузинський, вірменський, азербайджанський, перський, арабський, казакський.

3. Комплексні теми з укр. сектором ХФІМ:

а) Східні, особливо турські, елементи в українській мові.

б) Мови тюркського населення України та Криму в минулому й сучасному (зокрема за архівними документами Запорізької Січі).

в) Правопис східних слів в укр. мові на базі положення держправопису про орієнтацію в чужоземних словах на відповідну чужомовну вимову.

Досі розроблено арабські й перські слова, підготовлено до доповіді турецькі, японські та вірменські.

План кадрів на 5 років

На 1932–33 р.

Керівник 1

Наукові співробітники:

По турецькій, кримо-татарській та азербайджанськ. мовах

По перській та таджикській

По арабській

По вірменській
По японській
По індійській
Аспіранти:
По грузинській мові для спішної підготовки фахівця
По турецькій, кримтат. та азербайджанській
По перській, таджикській
По вірменській
По індійських мовах.
ПРИМІТКА:
Аспіранти, крім основної праці над обраною мовою та загальних курсів, повинні проробити курси мов, лінгвістично або культурно близьких до обраної ними мови, наприклад, арабську мову для турецької й перської, перську для грузинської та вірменської, санскрит для перської (при історичному вивченні). Отже, майже всі наукові співробітники одразу будуть втягнені в керівництво аспірантською роботою.
Роки 1933–1937.

За дальші роки потрібно в першу чергу забезпечити секцію фахівцем по грузинській мові, а також інших яфетичних мовах, особливо по адигейській (що зараз оточена українською), далі по казакській мові та по інших тюркських мовах, а пізніше з хінської мови.
Особовий склад:
З наукових робітників, що зараз є поза штатом ХФІМ, але могли б увійти до складу східних мов, можемо указати таких:
Турецька та азербайджанська мови – В. Дубровський, Н. Какобадже.
Перська й таджикська мова – Е. Ребрик, О. Кривецька.
Арабська мова – А. Ковалівський.
Японська мова – О. Кремена.
Індійські мови – П. Ріттер.
По вірменській мові бажано позаштатно включити в секцію акад. П. Тичину.
26/V 32 р.
Бригада по складанню проєкта утворення секції східних мов.

* Публікується вперше.